

Die verbondstruktuur in die belydenisskrifte en formuliere

JH KOEKEMOER

Wanneer 'n mens noukeurig na die samestelling van ons belydenisskrifte en formuliere kyk, kom jy gou onder die indruk van die feit dat die verbondsteologie die basis vorm waarop dit alles gebou is. Daarom het Van Niftrik myns insiens 'n korrekte opmerking gemaak toe hy gesê het dat die kerklike spraakgebruik met *verbond* die gehele verhouding tussen God en mens op die oog het.

Calvyn stel ook dat die verhouding tussen God en sy volk 'n verbondsverhouding is. Die woord verbond dui aan dat God met sy volk in 'n bepaalde verhouding getree het. Dit wil in die eerste plek sê dat dit om 'n vaste en bestendige verhouding gaan, 'n verhouding van trou en blywende gemeenskap waarin God homself openbaar en aan sy volk wat Hy uitverkies het in Christus alles skenk, sodat hulle sy volk mag wees en hulle Hom hulle God mag noem. Hierdie verbond is dus in Christus gegee, omdat in die versoening deur sy dood die gemeenskap tussen God en sy volk 'n werklikheid geword het.

By Calvyn gaan dit dus in die woord verbond om die besondere heilsrelasie wat daar tussen God en sy volk bestaan. Dit gaan nie om 'n algemene relasie tussen God en mens wat net bloot op die skepping van die mens gegrond is nie. Nee, dit is 'n besondere verhouding wat met die verkiesing en redding en 'n besondere toekoms verbind is. Dit is daarom ook 'n verhouding wat 'n eksklusiewe karakter dra. Om dit te verduidelik, het Calvyn dikwels die woord "adoptio" gebruik. Die "gratuita adoptio" (die genadige aanneming) is die "substantia" (die wese) en die "res" (die saaklike inhoud) van die verbond.

By Calvyn kry die verbond die betekenis van die genadige beskikking van God waarin Hy met sy volk wil omgaan. Hierin volg die belydenisskrifte Calvyn na. Die verbond dra hier meer 'n teosentriese as 'n dialogiese karakter. (Hierdie dialogiese karakter van die verbond tree baie sterk in die huidige Dogmatiek na vore – maar dit terloops).

By Calvyn en in ons belydenisskrifte is die verbond digter by God se verkiesing as op 'n interpersonale verhouding. Die verbond is dan ook geheel en al in God se soewereine barmhartigheid gegrond, of wat by die belydenisskrifte dieselfde is, in Christus gegrond. By Calvyn en so

ook in die belydenisskrifte is Christus nie soos by Berkhof die verbondsgenoot nie, maar wel die Middelaar van die verbond.

Wanneer verbond in dié sin gebruik word, moet die volgende opmerkings daarvoor gemaak en in gedagte gehou word.

1. Die verbond is die doel en die bekroning van 'n openbaringsdaad van God. In die opsig is God die handelende Persoon, Hy neem die inisiatief en bied vir die mens redding en heil aan. Die verbond kom tot stand op grond van God se liefde en genade. Dit is nie 'n kontrak nie, want hierin is God die Een wat skenk en belowe, die mens is alleen die een wat God se gawes dankbaar aanneem. (Vgl hier die nagmaalsformulier, die doopformulier asook die *NGB* en die *Dordtse Leerreëls* oor die uitverkiesing).

Hierin gaan dit nie so dat God iets skenk om dan op 'n teenprestasie van sy verbondsgenoot te wag nie, nee God bly gee.

2. Die verbond beteken nie dat daar oor God of sy bestaan gespeku-leer word nie. Dit beteken dat God aktief besig is en dat die mens die voordeel van hierdie daad van God beleef en ervaar.

3. Die kerk leef uit die verbond, want die kerk kan alleen bestaan uit die voortdurende genade van God, soos dit veral in die dood en opstanding van Christus geopenbaar is. Daarom praat die doopformulier van begrawe word saam met Christus en die *Heidelbergse Kategismus* van die kruisiging van die ou mens en die opstanding van die nuwe mens.

4. Die verbond wys aan die mens wat daarin opgeneem is 'n besondere plek aan. Die verbond beteken immers sy afsondering, dit is sy heiliging. By die belydenisskrifte word die gedeelte van die aandeel van die mens egter anders uitgewerk as in die moderne teologie. Tans word daar baie meer van 'n dialoog tussen God en die mens gemaak, en in hierdie dialoog neem die mens sy bepaalde plek in. In die belydenisskrifte is daar baie meer sprake van die eensydige genadewerk van God, van uitverkiesing (Vgl hierby veral die *Dordtse Leerreëls*).

Om die saak enigszins te problematiseer is dit miskien goed om na genoemde Berkhof se beskouing hieroor te kyk. Verbond beteken vir hom die ontmoeting van Jahwe met sy volk. Anders gestel, dit beteken om onder sy bevryding, beloftes, bedreiging en gebod gestel te word. Onder die verbond moet die enkeling en die volk ingaan. Daarom beskou hy dan ook die weg van Jahwe met Israel as verbondsgeskiedenis.

Dit gaan om 'n verbond wat in sy verwerkliking, mislukking en

verwagting geskiedenis maak. Dit gaan om 'n geskiedenis wat leef uit die voortdurende begeleiding wat die mens se geskiedenis makende kragte te bowe gaan.

In hierdie verbondsluiting neem God die inisiatief. Die verbond berus op sy vrye guns. In die verbond sou dus gemaklik gesê kan word dat die verbond en die uitverkiesing met mekaar verband hou omdat die verbond op die verkiesing berus. Die verhouding tussen Jahwe en Israel was nie 'n natuurlik gegewe nie, maar het op 'n vrye wilsdaad van God berus. Hy het van Israel sy verbondsgenoot gemaak.

Verder hou die verbond vir die volk redding en beskerming in en is dit op die toekoms gerig. En alhoewel die verbond eensydig van oorsprong is, is dit twee-sydig van strekking. God vra van sy verbondsgenoot vertrou en gehoorsaamheid.

Volgens Berkhof is die terreine waarop die verbondsgehoorsaamheid na vore moet tree, die kultus, die etiek en die reg.

Die kultus beoog om die verbondsgemeenskap tussen Jahwe en sy volk uit te druk, te bevestig en te vernuwe. In die kultus kry versoening, genade en dankbaarheid gestalte.

Die sedewet is gerig op die gedrag teen volksgenoot, vreemdeling, onderdrukte, weduwee, wees, slaaf ens. Soos Jahwe sy volk uit Egipte bevry het, moet sy verbondsgenoot homself ook in diens van die veronregte plaas. By die gedeelte sluit die Israelitiese reg aan wat regsgelykheid en bestryding van armoede op die oog het.

Maar 'n ander saak wat die mens in die verbondsrelasie raak, is die van wandel en wag. Hierdie dubbelheid van wandel en wag omvat in die praktyk van die geloofslewe 'n breë spektrum van toestande en houding. Dit wissel van vertwyfeling in God tot jubeling oor sy reddingsdade, van skuldbesef tot roem in eie wetsbetragting, van rus in God se beskerming tot 'n jammergeklag oor die verdrukking van die teëstanders.

Vir Berkhof is die verbondsverhouding van God met sy volk, alhoewel dit ook 'n dialogiese karakter dra, wel op die uitverkiesing gegrond. In die Ou Testament is Israel uitgekies om God te ken, deur Hom gered te word en om wederliefde aan Hom te bewys in kultus, lofprysing en gehoorsame wandel op sy weg. Die uitverkiesing is dus tegelyk genade en opdrag, en die opdrag hou die roeping in om die liefde van die vrymagtige God oor die hele linie van jou bestaan te leef.

In Israel se geval kry ons 'n geskiedenis van die ongehoorsaamheid en selfs mislukking van die verbondsgenoot. Hierin het Jesus eindelik 'n beslissende rol gespeel, omdat hy namens God tussenby getree het

om die konflik tussen goddelike trou en menslike ontrou op te los. Hy is die gehoorsame mens in wie die verbond vastheid verkry het.

Hierdie opperste betuiging van God se verbondstrou is deur Israel beantwoord met 'n sprekende afwysing. Jesus Christus is verwerp. In ons dag gaan die verwerping van Jesus egter voort in die verwerping van die opstandingsboodskap.

Ek spreek nie hier 'n oordeel uit oor die korrektheid of verkeerdheid van Berkhof se interpretasie van die verbondsgebeure nie. Ek gee dit alleen as 'n diskussiepunt om te wys hoe sy interpretasie verskil van die belydenisskrifte, alhoewel by albei verkiesing en verbond prominent figureer.

By die belydenisskrifte gaan dit in die verbondsverhouding nie om 'n vennootskapsverhouding waarin God en mens mekaar se verbondsgenote is nie. Hier is die mens alleen maar ontvanger van die heil wat van God af kom en word hy opgeroep tot 'n lewe van dankbaarheid. Die interpersonale karakter van die verhouding speel 'n mindere rol. Die belydenisskrifte dink nie individualisties nie. Dit gaan hier om 'n volk, die volk van God. Die verbond is 'n heilsrelasie tussen God en sy volk sonder meer.

Volgens C Graafland is die verbondsdenke van bv Berkhof van 'n heel ander karakter as die van die klassieke reformatoriese teologie, waarvan ons ook 'n voorbeeld in ons belydenisskrifte het. By die klassieke reformatoriese teologie was dit uitdrukking van die eensydige genadewerk van God (*sola gratia*). Tans is dit uitdrukking van 'n denke waarin ook vir die mens 'n bepaalde plek gesoek word. Dit is 'n vraag wie hier meer Bybels dink, of is daar by elkeen dalk momente van die waarheid aanwesig?

5. Volgens die belydenisskrifte is daar sprake van 'n eenheid van ou en nuwe verbond. Dit het gekom teen die Wederdopers se argument dat die nuwe verbond nie op die beloftes van die ou verbond aanspraak kan maak nie. Daar is van 'n totaal nuwe verbond sprake. De Brés se teenargument hier was die volgende.

Die Skrif noem die verbond met Abraham en sy saad 'n ewige verbond. En die nuwe verbond is geen ander verbond nie, maar dieselfde een wat God met Abraham gemaak het. Die verbond met Abraham is inderdaad dieselfde as die nuwe, omdat dit in Christus bevestig en vernuwe word en aan 'n nuwe volk van God gegee word.

Wat die besnydenis aan die Israëliete gedoen het, doen die doop as teken en seël van die verbond aan ons en ons kinders, stel De Brés.

Beide se struktuur en grond is dieselfde, alleen die uitwendige seremonies verskil.

- Albei is tekens en seëls van die verbond.
- Albei ontvang mense in die Godsvolk.

Diestrukturele eenheid tussen ou en nuwe verbond word dus deur De Brés gehandhaaf. Ons belydenisskrifte handhaaf noukeurig hierdie selfde siening (Polman – deel 4. p 207 ev)

Ook Calvin praat van die eenheid van die verbond. Hy gebruik in die verbond die woorde “res” en “substantia” (Graafland p 30). Die substansie van die verbond is een, nl die genadige aanneming deur God van sy volk in Christus. Die verbond met die een substansie ken twee gestaltes. Anders gestel, hierdie een verbond word op twee verskillende maniere gerealiseer. Die diepste fundering van die eenheid van die verbond vind Calvin in sy oortuiging dat Christus ook die fondament van die Ou-Testamentiese verbond is. Hier praat hy van Christus as die Middelaar van die verbond.

Die eenheid van die verbond impliseer dat daar ’n parallelie tussen doop en besnydenis is. In die kerklike spraakgebruik vorm hierdie parallelie ’n vaste motief om die kinderdoop te verdedig (vgl HK S/Afd 27 en NGB art 34c, asook die formulier om die doop aan die kinders van die gelowiges te bedien). Soos by die verbondsteken van die ou verbond die besnydenis was, so is die verbondsteken van die nuwe verbond die doop; en soos die paasmaaltyd die verbondsmaaltyd was, so is die nagmaal die verbondsmaaltyd.

Ons kan verder na die volgende karakteristieke eienskappe van die verbondsleer, soos ingebed in die belydenisskrifte verwys:

- Die verbond wys heen na God se goedheid. Hy neem ons aan as sy kinders, nie op grond van ons verdienste nie, maar op grond van sy goedheid.
- Omdat die verbond van God uitgaan, is dit onwankelbaar, onveranderlik en onverbreeklik.
- Die heil van almal, ook hulle onder die ou verbond, is in Christus gefundeer. Daarom bely die *Heidelbergse Kategismus* dat die heilige algemene Christelike kerk, nie op pinkster tot stand gekom het nie, maar dat die Seun van God uit die hele menslike geslag vir Hom ’n gemeente wat tot die ewige lewe uitverkies is, deur sy Gees en Woord in die eenheid van die ware geloof van die begin van die wêreld af tot die einde toe vergader, beskerm en onderhou ...” (HK vraag 54).

In die taal van Calvin: "Die verbond met die vaders verskil in wese en in saak geheel en al nie van die verbond met ons nie, maar is geheel en al dieselfde. Alleen die bediening verskil" (Institusie II, 10, 2).

Wanneer daar goed na die onderliggende verbondsgedagtegang in belydenisskrifte en formuliere gekyk word, moet ten slotte die volgende voorbeeld genoem word om aan te dui hoe daar gedink word.

- Die verbond is die doel en bekroning van 'n openbaringsdaad van God. God handel en ons ontvang. God het ons uitverkie (NGB art. 16). Hy het die besnydenis wat met bloed gepaardgegaan het, afgeskaf en in die plek daarvan die sakrament van die doop ingestel (NGB art 34). In die doop vind ons reiniging plaas volgens dieselfde artikel van die NGB nie met water nie, maar deur die besprinkeling met die kosbare bloed van die seun van God. – Ons Rooi See waardeur ons moet trek om te ontkom aan die slawerny van Farao, dit is die duiwel (NGB art 34 en doopformulier).

Wanneer ons opnuut wil vashou aan die waarheid wat hier bely word, sal ons dit seker anders wil formuleer.

Ons belydenisskrifte en formuliere dink baie eenduidig en simplisties oor sake wat vandag vir ons meer problematies lyk. Ingebed in ander historiese omstandighede word die waarheid in die taal van die belydenis teen dwalinge van die tyd bely. Die vraag sal seker opduik: Wat nou? Hierop het ek nie 'n duidelike antwoord nie. As ons sê Skrif en belydenis moet die grondslag van ons prediking vorm, is die volgende vraag: Bedoel ons daarmee dat ons eie verstaan van die geloof geen gesag het nie, maar dat ons die Skrif alleen vanuit die belydenis moet beluister, of kan ons daaronder verstaan dat ons ons ook vry mag voel om vanuit die Bybel ons eie belydenisskrif te weerspreek? Dit lyk my ons beweeg in die rigting van die laaste moontlikheid. Natuurlik is ons nie sonder 'n konfessionele dimensie nie, ons is immers ingewortel in 'n lewende kerk met sy eie tradisie, maar die Skrif staan bo en kan ook deur ons teologiese denkarbeid, die konfessionele tradisie, komplementeer en kritiseer. Op hierdie gebied sal ons nog baie denkarbeid wat met geloof getemper is, moet verrig.

Literatuurverwysings

BERKHOF H 1973. *Christelik Geloof*. Callenbach: Nijkerk.

DE RU G 1964. *De kinderdoop en het Nieuwe Testament*. Wageningen.

GRAAFLAND C 1978. *Het vaste verbond*. Amsterdam.

HAÏTJEMIA THL 1948. *Dogmatiek als apologie*. Haarlem.

OTT H 1981. *Die Antwort des Glaubens*. Berlyn. 3de druk.

POLMAN ADR sj. *Onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis*. Franeker: T. Wever.

So glo ons. Die drie formuliere van eenheid en ekumeniese belydenisse. N.G. Kerk-uitgewers. Tweede druk 1982.

VAN NIFTRIK GC 1953. *Kleine Dogmatiek*. GF Callenbach.